

PIOTR KOSIOREK
Wrocław
ORCID: 0000-0003-1618-6607

ŻYDOWSKI EKSTREMIZM RELIGIJNY WOBEC PROCESU POKOJOWEGO I POROZUMIEŃ Z OSŁO

WPROWADZENIE

Radykalizm i ekstremizm występujący we współczesnym świecie charakteryzuje się różnorodnością form, od politycznego do religijnego poprzez ideologiczny, moralny, ekonomiczny bądź ekologiczny. Ruchy oraz wszelkiego rodzaju organizacje polityczne i społeczne stosujące agresywną retorykę dla osiągnięcia partykularnych korzyści nie są nowym zjawiskiem dla bezpieczeństwa zarówno narodowego, jak i międzynarodowego. Nie zmienia to jednak faktu, iż stale pozostają wyzwaniem dla systemów bezpieczeństwa państw świata. Biorąc pod uwagę ekstremizm natury religijnej największe zainteresowanie wzbudza tematyka islamska. Jest to związane z procesami, przemianami oraz zjawiskami natury społecznej, ekonomicznej i kulturowej mającymi miejsce od końca lat 70. XX w., które przyczyniły się do odrodzenia i wzrostu intensywności tendencji fundamentalistycznych w łonie tego wyznania. Mowa tutaj o takich wydarzeniach jak rewolucja islamska w Iranie w 1979 r., wojna w Afganistanie i powstanie Al-Kaidy, wojna libańska z lat 1982-1985, czy I wojna w Zatoce Perskiej (Adamczuk 2011: 199). Zainteresowanie tematyką bliskowschodnią oraz zagrożeniami powiązаныmi z ideologią islamistyczną doprowadziło do sytuacji, w której pojęcie fundamentalizmu religijnego jest kojarzone niemalże tylko z islamem. Przejawy przemocy oraz akty agresji inspirowane inną religią nie są równie często dostrzegane. Warto pamiętać, że każde z wielkich wyznań: islam, buddyzm, chrześcijaństwo czy judaizm posiada ekstremalne odłamy wykorzystujące radykalne metody dla osiągnięcia swoich postulatów (Izak 2015: 183). Stwarzają one realne zagrożenie dla funkcjonowania państw oraz są wyzwaniem dla ich całościowego systemu bezpieczeństwa.

Celem niniejszego artykułu jest analiza żydowskiego ekstremizmu religijnego zarówno w wymiarze indywidualnym, jak i zbiorowym oraz zbadanie postaw, zachowań, działań i retoryki radykalnych jednostek oraz grup względem procesu pokojowego i porozumień z Oslo. Analizie zostały poddane radykalne ruchy żydowskie wraz z ich liderami, a także akty terroryzmu dokonane przez pojedyncze osoby. Hipoteza robocza tekstu opiera się na założeniu, że działania ekstremistów żydowskich, zarówno w wymiarze jednostkowym, jak i grupowym, są wymierzone przeciw-

ko porozumieniom z Organizacją Wyzwolenia Palestyny (dalej: OWP) oraz stanowią próbę podważenia procesu pokojowego. Pytania badawcze towarzyszące hipotezie koncentrują się na dwóch zagadnieniach: jakich metod, środków przekazu i form działań używają/używali żydowscy radykałowie oraz tego, jak ich aktywność wpływa/wpływała na sytuację społeczno-polityczną oraz bezpieczeństwo wewnętrzne Izraela. W tym kontekście można zadać także pytanie o ewolucję radykalnych ruchów żydowskich. Metody badawcze wykorzystane w tekście to metoda behawioralna, instytucjonalno-prawna oraz historyczna. Analiza zachowań politycznych wybranych grup i jednostek, postanowień porozumień z Oslo oraz nakreślonego rysu historycznego wraz z charakterystyką zmian w procesie kształtowania się ekstremizmu żydowskiego na przestrzeni lat pomoże rozważyć zaprezentowaną hipotezę i pytania badawcze.

POROZUMIENIA Z OSLO – POSTANOWIENIA OGÓLNE I ICH ZNACZENIE DLA PROCESU POKOJOWEGO

Lata 90. XX w. należy uznać za przełom oraz punkt zwrotny dla relacji między Izraelem a Palestyną. Wpływ na to miał rozpad ZSRR oraz dwubiegunowego świata, który zapoczątkował zmianę w architekturze stosunków i bezpieczeństwa międzynarodowego. Sprawa palestyńska, której do tej pory orędownikami były państwa bloku wschodniego, straciła swoich protektorów. Początek rozmów izraelsko-palestyńskich był możliwy z dwóch powodów. Pierwszy to redefinicja i przemodelowanie polityki OWP, której przyczyn można upatrywać się zarówno w utracie wsparcia ze strony krajów komunistycznych, jak i decyzji Jasira Arafata o poparciu irackiej inwazji na Kuwejt (Szydzisz 2018: 30-31). To ostatnie doprowadziło do wstrzymania pomocy udzielanej przez państwa Zatoki Perskiej OWP oraz pogorszenia wizerunku tej organizacji na arenie międzynarodowej. Drugim było dojście do władzy izraelskiej lewicy w 1992 r. Sformowanie rządu przez Icchaka Rabina i Partię Pracy otworzyło drogę do negocjacji z OWP. We wcześniejszych latach Izrael nie chciał prowadzić jakichkolwiek rozmów z tym ugrupowaniem. Z tego powodu wydarzenia z początku lat 90. XX w. należy uznać za nowy rozdział w relacjach między Izraelem a Palestyną. Pojawiła się szansa na prowadzenie bezpośrednich negocjacji, co dawało nadzieję na poprawę relacji między obiema stronami (Szydzisz 2019: 188).

Rozpoczęcie procesu pokojowego i podpisanie porozumień z Oslo doprowadziło do powstania Autonomii Palestyńskiej (Palestyńskiej Władzy Narodowej)¹ będącej strukturą administracyjną formalnie zarządzającą obszarem Zachodniego Brzegu Jordanu oraz Strefą Gazy. W skład najistotniejszych porozumień izraelsko-palestyńskich wchodzi takie dokumenty jak: Deklaracja Zasad podpisana 13 września 1993 r. (Oslo I), Porozumienie w sprawie Gazy i Jerycha (tzw. Porozumienie z Kairu) z 4 maja 1994 r. oraz Tymczasowe Porozumienie Izraelsko-Palestyńskie w Sprawie Zachodniego Brzegu i Strefy Gazy z 28 września 1995 r. (tzw. Oslo II). W celu przeanalizo-

¹ W tekście obydwie nazwy są stosowane zamiennie.

wania stosunku ekstremistów żydowskich do porozumień z Palestyńczykami warto przyjrzeć się bliżej tym aktom prawnym, określić ich ramy normatywne oraz przeprowadzić ocenę ich praktycznego zastosowania i *modus vivendi*. Droga do podpisania porozumień izraelsko-palestyńskich oraz zredagowania powyższych dokumentów są kwestią bardzo szeroką, nie stanowią jednak głównego obszaru zainteresowania niniejszego artykułu. Dla potrzeb tekstu przedstawione zostaną tylko najważniejsze zapisy konstytuujące Autonomię Palestyńską mogące wpływać na zachowania i postawy żydowskiego radykalizmu religijnego wobec procesu pokojowego.

Podpisanie Deklaracji Zasad miało przede wszystkim znaczenie symboliczne z uwagi na to, iż było pierwszym oficjalnym porozumieniem między skonfliktowanymi stronami. Jego zarys i charakter był w większości bardziej ogólny i tylko pobieżnie nakreślał ustalenia w takich dziedzinach jak m.in. wybory, jurysdykcja oraz sprawy porządku publicznego w Autonomii Palestyńskiej. Jednak biorąc pod uwagę aneksy i protokoły załączone do dokumentu należy zauważyć, że dość szczegółowo określał on sprawy dotyczące tworzenia struktur Palestyńskiej Władzy Narodowej (Jarząbek 2012: 158). Istotnym elementem w kontekście statusu nowej struktury był zapis artykułu V mówiącego o okresie przejściowym (mającym trwać pięć lat) i negocjacji na temat ostatecznego statusu. W artykule tym zaznaczono, że uregulowanie takich kwestii jak: status Jerozolimy, sprawa uchodźców palestyńskich, osiedla żydowskie, ustalanie granic, polityka zagraniczna oraz bezpieczeństwo (czyli *de facto* najistotniejsze elementy konfliktu izraelsko-palestyńskiego) zostaną poddane rewizji dopiero w czasie negocjacji na temat ostatecznego statusu (Deklaracja Zasad 1993: Art V). Akt prawny przewidywał przekazanie kompetencji w ręce Palestyńskiej Władzy Narodowej w takich sferach życia jak: edukacja, kultura, opieka społeczna, podatki bezpośrednie, turystyka i zdrowie (Deklaracja Zasad 1993: Art VI). Inne ogólne kwestie zawarte w porozumieniu to m.in. prawa i rozkazy wojskowe, kooperacja Izraela i Palestyny w sprawach gospodarczych oraz współpraca z Jordanią i Egiptem. Pomimo symbolicznej wartości pierwszego dokumentu podpisanego przez skonfliktowane strony, Deklaracja Zasad miała charakter bardzo ograniczony. O ile za przejaw pragmatyzmu można uznać odłożenie rozwiązania najbardziej kontrowersyjnych kwestii na inny termin, o tyle brak sprecyzowania strategicznego celu negocjacji pokojowych, niezdefiniowanie przyszłości politycznej Autonomii Palestyńskiej odnośnie do ewentualnego przekształcenia tej struktury w przyszłe państwo oraz zbyt ogólna forma dokumentu, której skutkiem była dowolność interpretacyjna dowodzą, iż akt prawny miał liczne defekty. Z perspektywy czasu można pokusić się o stwierdzenie, że większość zapisów Deklaracji Zasad będącej historycznym porozumieniem miały charakter bardziej deklaracyjny, niż praktyczny.

Z kolei najczęściej pomijane i niedoceniane w publikacjach dotyczących procesu pokojowego Porozumienie Gaza – Jerycho miało bardziej widoczne zastosowanie względem funkcjonowania Palestyńskiej Władzy Narodowej, ponieważ normalizowało sprawy codzienne m. in. administracyjne, prawne oraz finansowe (Jarząbek 2012: 163). Artykuł V dokumentu regulował kwestie jurysdykcji dzieląc uprawnienia

Palestyńskiej Władzy Narodowej w tej dziedzinie na zakres personalny, funkcjonalny oraz terytorialny. Podział ten oznaczał, że Palestyńczycy w sprawach sądowych mieli władzę na obszarze Strefy Gazy i w Jerychu, a podlegać mieli jej wszyscy, którzy zamieszkiwali to terytorium z wyjątkiem Izraelczyków. Władza nie obejmowała jednak takich kwestii jak sprawy publiczne, bezpieczeństwo wewnętrzne oraz relacje zagraniczne (Porozumienie Gaza–Jerycho 1994: Art V). Sprawy ekonomiczne były uregulowane w tzw. protokole paryskim podpisanym 29 kwietnia 1994 r. (aneks IV). Dokument ustalał politykę celną pomiędzy obiema stronami, a także określał standardy funkcjonowania palestyńskiej gospodarki (Tamże: Art XIII). Interesujące były zapisy aneksu III mówiące o tym, że przestępstwa popełnione w osiedlach żydowskich oraz popełnione przez Izraelczyków na Terytoriach Autonomii Palestyńskiej leżą w gestii władz izraelskich. Ponadto akt prawny mówił, iż Izrael ma prawo aresztować „nie-Izraelczyków”, jeśli są oni podejrzani o popełnienie przestępstwa przeciwko Państwu Izrael bądź Izraelczykom. Oprócz tego Palestyńskie Władze Narodowe były zobligowane do składania raportów i sprawozdań Izraelowi dotyczących przestępstw popełnionych na ich terytorium (Tamże: Art I Aneksu III). Widać tutaj wyraźną dysproporcję w prerogatywach palestyńskiego i izraelskiego wymiaru sprawiedliwości z uwagi na brak konieczności przestrzegania prawa palestyńskiego przez Izraelczyków. Palestyńczycy z kolei w zakresie praktycznym i normatywnym podlegali izraelskiemu prawodawstwu.

Tymczasowe Porozumienie Izraelsko-Palestyńskie w sprawie Zachodniego Brzegu i Strefy Gazy z 28 września 1995 r. stanowiło przede wszystkim o podziale administracyjnym Zachodniego Brzegu Jordanu. Kwestia ta jest bardzo skomplikowana, ponieważ poszerzano ten dokument o inne ustalenia oraz osobne akty prawne, co wpływa na rozbieżność danych w materiałach źródłowych. Warto choćby przytoczyć osobny podział miasta Hebron na strefy H1 i H2². Same siedem aneksów załączonych do dokumentu mieściło się na 300 stronach, co komplikuje sformułowanie najważniejszych punktów aktu prawnego. Obszar Zachodniego Brzegu miał zostać podzielony na trzy strefy: A, B i C. W sprawie szczegółowego podziału dokument odsyłał do map i załączników (Tymczasowe Porozumienie 1995: Art XI). Określono w nich sprawowanie władzy i kontroli w poszczególnych obszarach. Strefa A obejmująca 3% Zachodniego Brzegu Jordanu miała w całości znaleźć się pod kontrolą palestyńską; strefa B (24% terytorium) miała znaleźć się pod zarządem administracyjnym Palestyńskiej Władzy Narodowej jednak z zastrzeżeniem, że zapewnienie bezpieczeństwa będzie leżało w gestii Izraela; strefa C, nad którą całkowitą kontrolę miała sprawować strona izraelska miała największy zasięg terytorialny. Obejmowała 74% Zachodniego Brzegu (Kosiorek 2021: 256). Ogólne zapisy porozumień pokojowych mówią o tym, że Autonomia Palestyńska zarządza Zachodnim Brzegiem Jordanu i Strefą Gazy, jednak w przypadku tego pierwszego artykuły kolejnych porozumień znacznie komplikują sprawę Palestyńskiej Władzy

² Podział ten został ustalony przez tzw. Protokół Hebroński podpisany 17 stycznia 1997 r. przez Jasira Arafata i Binjamina Netanjahu.

Narodowej w swobodzie działań. W świetle zapisów Oslo II *de facto* 74% dystryktu znalazło się pod kontrolą Izraela, natomiast nad 24% państwo żydowskie miało prerogatywy w sprawach bezpieczeństwa. Uwzględniając fakt, iż strefa C stanowi obszar o największym potencjale rozwojowym, wskazuje to na nierówność podziału terytorialnego (Tamże: 256). 23 października 1998 r. podpisano Wye River/Plantation Memorandum – kolejne porozumienie w sprawie Zachodniego Brzegu, w świetle którego Izrael miał przekazać następnie 13% terytoriów pod zarząd Palestyńczyków (Strużyński 2013: 89). Jednak do tej pory zrealizowano jedynie początkowy etap umowy, w ramach którego Izrael przekazał tylko 2% obszaru (Beinin 1999). Inne kwestie, które regulowało porozumienie Oslo II to struktura Autonomii Palestyńskiej (w dokumencie konsekwentnie określana jako „Rada”), wybory do władz palestyńskich oraz uprawnienia Palestyńskiej Władzy Narodowej w zakresie m.in. władzy wykonawczej (Tymczasowe Porozumienie 1995).

Porozumienia z Oslo z jednej strony należy uznać za punkt zwrotny w relacjach między Izraelem a Palestyną z uwagi na symboliczny wymiar Deklaracji Zasad, będącej pierwszym tego typu porozumieniem między obiema stronami. Jednak z drugiej strony widać tutaj liczne ograniczenia Autonomii Palestyńskiej względem państwa żydowskiego zarówno w sferze legislacyjnej, administracyjnej, bezpieczeństwa czy w wymiarze sprawiedliwości. Na pewno uwagę zwraca fakt, że porozumienia nie definiowały przyszłego kształtu politycznego Palestyńskiej Władzy Narodowej oraz nie rozstrzygały o kwestii przekształcenia tej struktury w państwo. Nie znalazły się w nich również zapisy mówiące o prawach ludności palestyńskiej do samostanowienia. Kwestią sporną jest także nierówność prawa palestyńskiego względem izraelskiego. Argumenty te były podnoszone przez przeciwników Jasira Arafata, którzy zwracali uwagę na brak zapisu mówiącego o powstaniu niepodległego bytu palestyńskiego, co wydawać się mogło głównym celem OWP. Odłożenie najbardziej palących spraw można uznać za przejaw pragmatyzmu, lecz biorąc pod uwagę, iż nie zostały do tej pory wypracowane ustalenia w kwestii osadnictwa żydowskiego, statusu Jerozolimy czy uchodźców palestyńskich deprecjonuje to znaczenie procesu pokojowego. W środowiskach izraelskich także pojawiły się głosy krytyki. Obawiano się, że izraelsko-palestyńskie porozumienia oraz cały proces pokojowy doprowadzą do powstania arabskiego państwa na obszarach, które wedle opinii m.in. zwolenników Wielkiego Izraela należą do *Eretz Israel* (Ziemi Izraela). Pomimo iż dokumenty konstytuujące Palestyńską Władzę Narodową miały liczne wady, to dla środowisk ekstremistycznych wydzwięk symboliczny i ideowy porozumienia był bardziej istotny. Stanowisko sprzeciwiające się procesowi pokojowemu reprezentują szczególnie środowiska oraz jednostki propagujące osadnictwo żydowskie oraz odwołujące się do konfesyjnej i mesjanistycznej idei syjonizmu. Są wśród nich ekstremistyczne odłamy, które dla propagowania swoich postulatów wykorzystują przemoc i radykalne metody. Spróbujmy przyjrzeć się genezie i korzeniom wybranych ugrupowań politycznych. W świetle omówionych dokumentów pomoże to przeanalizować stosunek żydowskiego ekstremizmu religijnego do porozumień pokojowych z Palestyńczykami.

KORZENIE I GENEZA ŻYDOWSKIEGO EKSTREMIZMU RELIGIJNEGO

W Państwie Izrael istnieją współcześnie dwie radykalne grupy społeczne odwołujące się w swoich przekonaniach do czynników konfesyjnych. Są to ultraortodoksi (*haredim*), którzy pragną zorganizowania przestrzeni publicznej i państwowej na zasadach *halachy* (prawa żydowskiego) oraz religijni syjoniści, którzy łączą ideę syjonizmu z judaizmem oraz postrzegają Ziemię Izraela w kategoriach mesjanistycznych (Szydzisz 2012a: 210 – 214). Warto zaznaczyć, że obydwie formacje oraz ich ideologie nie są jednolite i w zależności od swoich indywidualnych aspiracji inaczej interpretują kwestie wyznaniowe. Ultraortodoksi są zbiorowością wewnętrzną zróżnicowaną także pod względem politycznym, natomiast wśród religijnych syjonistów nie wszystkie środowiska są radykalne. Przedmiotem analizy w niniejszym opracowaniu będzie druga grupa, ponieważ to w jej łonie wykształciły się elementy, które występują dziś przeciwko porozumieniom izraelsko-palestyńskim. Korzenie fundamentalistycznych ugrupowań żydowskich bazujących na idei religijnego syjonizmu sięgają końca lat 60. XX w. i są związane działalnością dwóch radykalnych organizacji: ruchu *Gusz Emunim* (Blok Wiernych/Wiary) oraz partii *Kach*. Ich główne założenia programowe opierały się na reprezentowaniu interesów żydowskich osadników oraz propagowaniu kolonizacji Palestyny w świetle koncepcji Wielkiego Izraela. Obydwie stosowały agresywną retorykę oraz inicjowały różnego rodzaju akcje z wykorzystaniem przemocy i terroru. Warto jednak odnotować, że charakter partii *Kach* był bardziej konfrontacyjny, a rasizm i retoryka oparta na argumentach siły była fundamentem ideologii tego stronnictwa. W przypadku *Gusz Emunim* akty terroru inspirowane raczej przez nieliczne grono radykałów były organizowane oddolnie. Dla celów artykułu pożądane wydaje się omówienie działalności ugrupowań, ponieważ ich światopogląd znacząco wpłynął na myśl i motywacje współczesnych radykalnych ruchów oraz jednostek żydowskich.

Ruch *Gusz Emunim* formalnie powstał w 1974 r., jednak to wojna sześciodniowa dała początek istnieniu tego ugrupowania. W jej efekcie Izrael zajął Półwysep Synaj, Strefę Gazy, Wzgórza Golan oraz Zachodni Brzeg Jordanu wraz ze Wschodnią Jerozolimą. Konflikt ten z uwagi na konsekwencje psychologiczne i polityczne stanowi niezwykle istotne wydarzenie dla izraelskiego społeczeństwa. Państwo Izrael zarządzało wówczas terytorium cztery razy większym niż zajmowało przed wojną, co czyniło ten kraj w pewnym sensie mocarstwem regionalnym (Shapira 2012: 307). Innym następstwem był wzrost gospodarczy i podniesienie standardu życia Izraelczyków (Tamże: 321). Niekwestionowanym liderem oraz autorytetem osobowym organizacji był rabin Cwi Jehuda Kook, który na trzy tygodnie przed wojną czerwcową wygłosił emocjonalne przemówienie. Rabin w swoim religijnym kazaniu ubolewał nad podziałem Palestyny dokonany na mocy rezolucji ONZ nr 181 z 29 listopada 1947 r. Jego zdaniem Ziemia Izraela, będąca Królestwem Bożym nie jest czymś, z czego można zrezygnować. Tereny zajęte przez Państwo Izrael w wyniku wojny z 1967 r. zaczęto interpretować jako boską interwencję, która miała doprowadzić do odzyskania ziem przynależnych narodowi wybranemu (Krawczyk 2007: 111). Wobec

zmian na mapie politycznej Izraela płomienne przemówienie rabina Kooka zostało przez jego zwolenników potraktowane jako prorocstwo. Cwi Jehuda Kook rozwijał myśli swojego ojca, pierwszego aszkenazyjskiego rabina Palestyny – Awrahama Kooka (Cohn – Sherbok, El Alami 2002: 14). Podkreślał on jedność między Ziemią Izraela, Ludem Izraela i Torą. W jego koncepcji istotna była nierozzerwalna więź między Żydami, zamieszkiwanym przez nich w czasach biblijnych obszarem (w tym Judei i Samarii) oraz zasadami judaizmu (Szydzisz 2012b: 169). Zapałów Cwi Jehudy Kooka i jego zwolenników nie ostudziła kolejna wojna z państwami arabskimi – *Jom Kipur*. Utwierdziła za to w przekonaniu lidera *Gusz Emunim* co do słuszności swoich poglądów. Okupione ogromnymi stratami zwycięstwo strony izraelskiej zostało przedstawione przez Blok Wiary jako niewykorzystanie szansy danej od Boga, za co aktywiści organizacji obarczali świeckich syjonistów. Uznawali, iż zarządzanie państwem powinno opierać się na czynnikach religijnych i własnej tożsamości w świetle doktryny syjonistycznego odkupienia. Wojna i poniesione w niej straty były w retoryce *Gusz Emunim* karą i ostrzeżeniem Boga wynikającym ze złego zagospodarowania terenów zajętych w wyniku wojny sześciodniowej. Odkupienie mogło dokonać się jedynie za sprawą osiedlania Żydów na zajętych obszarach. Z tego powodu ruch ten miał charakter masowy i zrzeszał zarówno ludzi wierzących, jak i niewierzących. Poszerzał swoją bazę społeczną w celu zwiększenia żydowskiej obecności na terenach zajętych w wyniku wojny z 1967 r. Ponadto podejmowano liczne próby nielegalnej kolonizacji Zachodniego Brzegu (Bolechów 2007: 89). Organizacja nigdy nie przekształciła się w oficjalną partię polityczną oraz nie posiadała własnego, zwanego programu. Jej główne postulaty zdefiniowano w manifestie, który powoływał do życia Blok Wiernych. Wynika z niego, że „wielkie przebudzenie narodu żydowskiego, który w pełni wprowadzi w życie syjonistyczną wizję, świadom, że wizja ta bierze się z żydowskiego dziedzictwa Izraela i że wypełnienie tego zadania jest równoznaczne ze zbawieniem Izraela, a zarazem całego świata” (Gierycz 2014: 486) dotyczy pięciu aspektów: rozpowszechniania wiedzy i edukacji (więzi Ziemi Izraela, Ludu Izraela i Tory, żydowskiej etyki, syjonistycznej świadomości i narodowej misji); miłości Izraela; *aliji* (imigracja do Palestyny); osiedlania na Ziemi Izraela; stanowczej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa (Szydzisz 2012c: 277 – 278). Kluczowym elementem dokumentu było osadnictwo, ponieważ członkowie ruchu widzieli w nim element boskiego planu zbawienia (Gierycz 2014: 286). Kolonizacja Palestyny miała doprowadzić do ziszczenia się koncepcji Wielkiego Izraela, której pragnęli aktywiści Bloku Wiary (Feige 2011: 181).

Gusz Emunim sprzeciwiał się podpisaniu 26 marca 1979 r. traktatu pokojowego między Izraelem a Egiptem. W świetle zapisów porozumienia państwo żydowskie oddało pod zarząd kraju arabskiego Półwysep Synaj w zamian za normalizację stosunków dyplomatycznych (Lipa 2018: 313). Wiązało się to z usunięciem osadników żydowskich z tego obszaru, co można uznać za polityczne niepowodzenie organizacji. Aktywność Bloku Wiernych spadła, a działalność i wpływy organizacji w następnych latach znacznie osłabły. Pehnęło to *Gusz Emunim* do zmiany charakteru swoich działań. W 1980 r. zorganizowano podziemie organizacji (*Gusz Emunim*

Underground), które szybko przekształciło się w organizację terrorystyczną (Spinzak 1986: 14). Najbardziej znanymi przykładami aktów agresji dokonanych przez *Gusz Emunim Underground* były ataki przy użyciu samochodów-pułapek na palestyńskich burmistrzów Ramallah i Nablusu: Kraima Chalafa oraz Basama Szakę. W ich wyniku pierwszy stracił nogę, natomiast drugi obie stopy. Bomba podłożona w samochodzie burmistrza El-Bireh Ibrahima Tawili została zdetonowana przez izraelskiego sapera, który w wyniku eksplozji stracił wzrok (Krawczyk 2007: 167). Tragiczny w skutkach zamach zorganizowany przez aktywistów Bloku Wiernych miał miejsce w Hebronie 26 czerwca 1983 r. Terrorysty obrali za cel islamską uczelnię wyższą. Zginęły wówczas 3 osoby, a 33 zostało rannych. Rok później ci sami sprawcy planowali podobny atak na uniwersytet w Bir Zeir, jednak z powodu decyzji zamknięcia uczelni zostali oni zmuszeni do przełożenia daty zamachu. Zastąpiono go planem wysadzenia pięciu arabskich autobusów z pasażerami. Pomimo opracowania szczegółowych planów aktu agresji, został on udaremniony przez izraelskie służby (Spinzak 1986: 14). Grupa planowała także zniszczenie mieszczącej się na Wzgórzu Świątynnym Kopyły na Skale. Miało to doprowadzić do wybuchu światowego konfliktu z użyciem broni nuklearnej, co w konsekwencji według ekstremistów miało przyspieszyć przyjście Mesjasza. Do zamachu terrorysty przygotowywali się przez dwa lata, dokładnie badając jego lokalizację. Jednak i tym razem atak nie doszedł do skutku z uwagi na podziały wewnętrzne w organizacji (Bolechów 2007: 100–102).

W kontekście *Gusz Emunim* można zauważyć ewolucję syjonizmu religijnego. Blok Wiernych jest przykładem ugrupowania, które idealistyczne marzenie związane z zasiedlaniem Palestyny oraz koncepcją Wielkiego Izraela przekształciło w działania zbrojne o charakterze terrorystycznym. Było to związane z osłabieniem wpływów *Gusz Emunim*, co pchnęło najbardziej radykalnych członków do zorganizowania podziemia Bloku Wiary. W dzisiejszym Izraelu spadkobiercami myśli politycznej *Gusz Emunim* jest *Rada Yesha* powstała w 1979 r., będąca instytucjonalnym następcą Bloku Wiary (Szydzisz 2012b: 169). Jej zadaniem jest zabezpieczanie interesów żydowskich osadników poprzez, m.in. rozbudowę infrastruktury i zabezpieczenia granic Państwa Izrael. Innym celem *Rady Yesha* jest zapobieżenie utworzenia państwa palestyńskiego pomiędzy rzeką Jordan a morzem Śródziemnym (myesha.org.il). Kolejną instytucją związaną z działalnością *Gusz Emunim* jest *Amana*, która także reprezentuje osadników żydowskich (Szydzisz 2012b: 169).

Drugą ekstremistyczną organizacją reprezentującą religijny syjonizm jest partia *Kach*. Tak jak w przypadku *Gusz Emunim*, aktywność ugrupowania bazowała na roli autorytetu osobowego. Był nim rabin David Meir Kahane urodzony w 1932 r. w Brooklynie w Stanach Zjednoczonych. Pochodził z ortodoksyjnej żydowskiej rodziny. W 1968 r. założył Żydowską Ligę Obrony (*Jewish Defense League*), której głównym celem programowym była ochrona ludności żydowskiej przed aktami nietolerancji. W retoryce zarówno samego Meira Kahane, jak i jego grupy widoczny był „syndrom obłąconej twierdzy”. Rabin twierdził, że cały świat jest wrogo nastawiony do narodu żydowskiego (Krawczyk 2007: 142 – 143). W ramach obrony Żydów, *Jewish Defense League* początkowo występowała przeciwko organizacjom afroamerykańskim: *Black*

Panther i *Power Black*. W latach 1969-1972 przeprowadzała zamachy terrorystyczne na radzieckie instytucje i dyplomatów z ZSRR. Powodem ataków miało być pogorszenie relacji między USA a Związkiem Sowieckim oraz chęć zwrócenia uwagi na sytuację Żydów w ZSRR (Tamże: 143). Zdefiniowanie wroga dokonało się za sprawą wyznaczników ideologicznych. Powstałe w USA organizacje afroamerykańskie posługujące się sloganem „czarnej siły” (*black power*) przyjmowały leninowsko-marksiowską koncepcję walki rewolucyjnej z kapitalizmem i imperializmem (Wojnowski 2020: 127).

David Meir Kahane przybył do Izraela w 1971 r. Jego emigracja była podyktowana wieloma sprawami karnymi toczącymi się przeciwko niemu w USA. Po jego wyjeździe akty agresji ze strony Żydowskiej Ligi Obrony nie ustały, a organizacja między 1975 r. a 1976 r. przeprowadziła w Nowym Jorku wiele operacji wymierzonych m.in. w konsulat Polski, Iracką Delegację w ONZ czy Amerykańską Partię Komunistyczną (Krawczyk 2007: 144). Po osiedleniu się w Palestynie założył nową organizację – *Kach*. Grupa miała bardziej radykalny charakter niż *Gusz Emunim* oraz szła w swoich przekonaniach dalej niż liderzy i poplecznicy Bloku Wiernych. Jej ideologia miała charakter skrajnie rasistowski, ekstremistyczny i terrorystyczny. W przeciwieństwie do rabina Kooka i stworzonego przez niego masowego ruchu politycznego, David Meir Kahane proponował radykalne metody wobec ludności arabskiej, którą nazywał „psami” oraz innymi niemniej obraźliwymi inwektywami. W świetle jego wypowiedzi Arabów należało wypędzić z Izraela, czemu służyć miało użycie siły. Innym rozwiązaniem wyłożonym przez rabina Kahane była fizyczna eliminacja ludności arabskiej (Tamże: 145). Ziemię Izraela można było zatem „oczyścić” z niechcianych lokatorów za pomocą wysiedleń bądź bardziej agresywnych i konfrontacyjnych form działań. Jego niechęć nie była skierowana wyłącznie do Arabów. Kahane głosząc supremację narodu żydowskiego, dyskryminował także Żydów pochodzących z Północnej Afryki zamieszkujących Dimonę (osadę żydowską oddaloną o około 35 km od Beer Szewy). Rozwijając szowinistyczno-konfesyjną wersję idei narodu wybranego z niechęcią odnosił się również do chrześcijan i innych narodowości. W jego koncepcji wrogiem był cały świat nieżydowski. Tak jak w przypadku Bloku Wiary, motywacją partii *Kach* była ideologia mesjanistycznego syjonizmu odkupienia. David Meir Kahane w swoich wypowiedziach także odwoływał się do wojny sześciodniowej, utożsamiając ją z wyzwoleniem Izraela. Obwinił on władze izraelskie o niedopełnienie obowiązku, jakim według niego było wypędzenie ludności arabskiej z *Eretz Israel* (Bolechów 2007: 102). W swoich tekstach pisał: „Kiedy Izrael wyzwolił swą ziemię w 1967 roku, rozsądną rzeczą, jaką należało uczynić, było wyrzucenie stąd tych szumowin. Jednak my nie jesteśmy normalni. Nie jesteśmy rozumni. Pozwoliliśmy im wszystkim pozostać – morderczym Izmaelitom, którzy nie mogą żyć z Żydami ani sami ze sobą” (Tamże: 102 – 103). Według Ehuda Spinzaka ideologię Davida Meira Kahane można ulokować pomiędzy reprezentacją *Gusz Emunim* a *haredim*. Z jednej strony, w okresie gdy mieszkał w USA wśród ultraortodoksów podzielał ich niechęć wobec świeckiego establishmentu izraelskiego z uwagi na jego „grzeszny i nieżydowski charakter” (Spinzak 1998: 119). Z drugiej strony, podobnie jak ruch *Gusz Emunim*

deifikował wojnę sześciodniową oraz jej konsekwencje w procesie budowy Państwa Izrael (Tamże: 119). Rabin Kahane był oponentem demokracji. Twierdził, że tego typu system polityczny jest niedopuszczalny w Izraelu. Według niego stoi on bowiem w sprzeczności z ideą syjonizmu (Krawczyk 2007: 149). Przywódca *Kach* negował także dokument konstytuujący państwo żydowskie – Deklarację Ustanowienia Państwa Izrael z 1948 r., której jeden z zapisów zakłada „rozwój kraju z korzyścią dla wszystkich jego mieszkańców oraz równość społeczną dla wszystkich obywateli bez względu na rasę, płeć czy wyznanie” (Deklaracja Ustanowienia Państwa Izrael 1948). Tego typu zapis był nie do zaakceptowania dla lidera partii *Kach*.

Aby zaakcentować nieposłuszeństwo względem państwa oraz izraelskich decydentów politycznych, których w swoich wypowiedziach określał jako m.in. „patologicznych, chorych lewaków”, rabin założył zbrojne ramię partii – Terror Przeciwko Terrorowi (*Terror Negeed Terror – TNT*). Grupa organizowała krwawe zamachy na Zachodnim Brzegu wymierzone przeciwko ludności arabskiej, chrześcijańskim misjonarzom oraz Żydom o odmiennych poglądach (Bolechów 2007: 103). Szacuje się, że w latach 1980-1984 grupa *TNT* przeprowadziła ponad 380 akcji zbrojnych, w których zginęło 23 Palestyńczyków, około 200 zostało rannych, a blisko 40 uprowadzonych (Szydzisz 2012a: 221). W kolejnych latach zbrojne ramię *Kach* także przeprowadzało operacje terrorystyczne. Sytuacja i taktyka nie zmieniła się po śmierci Davida Meira Kahane³. Organizacja w 1993 r. przyznała się do zorganizowania zamachów na Palestyńczyków na Zachodnim Brzegu Jordanu (Bolechów 2007: 103). Partia *Kach* była dużym zagrożeniem dla bezpieczeństwa wewnętrznego Izraela, ponieważ z jednej strony sama inspirowała działania o charakterze terrorystycznym, z drugiej strony prowokowała akcje odwetowe ze strony Arabów. Rabin Kahane wraz ze swoim ugrupowaniem doprowadził do zmiany postrzegania bezpieczeństwa przez Państwo Izrael, gdzie do tej pory było ono skoncentrowane w głównej mierze na zagrożeniach zewnętrznych ze strony wrogo nastawionych państw arabskich (Tamże: 103-104). Partia *Kach* poprzez propagowanie ekstremizmu, radykalizmu, rasizmu w oparciu o kult siły przemodelowała katalog zagrożeń Państwa Izrael z wymiaru zewnętrznego na wewnętrzny oraz zrodziła zagrożenie nakręcania spirali przemocy w kraju.

Analiza dwóch przedstawionych ugrupowań – *Gusz Emunim* i *Kach* prowadzi do ciekawych wniosków. Można wskazać na powiązania radykalnych organizacji wyrosłych na gruncie syjonizmu religijnego. Przytoczone przykłady aktów terrorystycznych zaplanowanych przez *Gusz Emunim Underground* według niektórych źródeł są przypisywane poplecznikom Davida Meira Kahane (Szydzisz 2012a: 222). Przykładem bliskości i zbieżności stanowisk oprócz ideologii, celów i stosowania argumentu siły był pozornie mało znaczący fakt wyboru osady pełniącej funkcję centrum partii *Kach*. Była to osada Kiriat Arba leżąca w niewielkiej odległości od Hebronu, do której

³ David Meir Kahane został zastrzelony w Nowym Jorku w 1990 r. Doprowadziło to do rozbitcia ugrupowania na dwie frakcje. Przywództwo nad jedną z nich, której siedziba mieściła się w Tapuah objął syn rabina – Benjamin Kahane. Założył on organizację *Kahane Chai* (Kahane Żyje). Także on w 2000 r. został zastrzelony (Bolechów 2007: 103; Krawczyk 2007: 155).

założenia przyczynili się poplecznicy Bloku Wiary oraz jeden z wpływowych liderów tej organizacji – Mosze Levinger. Jej powstanie datuje się na 1970 r. Odbyło się ono poprzez zastosowanie taktyki faktów dokonanych oraz wywierania skutecznych nacisków na rząd izraelski. Hebron ma duże znaczenie dla Żydów, ponieważ jest świętym miastem judaizmu (Waxman 2019: 173). W osiedlu można do dziś zaobserwować przywiązanie do idei syjonizmu religijnego nawet w jego radykalnych formach, o czym będzie mowa w następnych podrozdziałach. W dzisiejszym Izraelu istnieją również organizacyjne kontynuacje grup, co zostało wspomniane w kontekście *Gusz Emunim*. Natomiast partia *Kach* będąca pierwszym ugrupowaniem występującym przeciwko procesowi pokojowemu jest podwaliną dla radykalnych ruchów żydowskich we współczesnym Izraelu. Z uwagi na przenikanie się owych grup w przeszłości, Blok Wiary także stanowi fundament ideologiczny dla dzisiejszych ekstremistów żydowskich występujących przeciwko porozumieniom z Oslo.

MŁODZIEŻ ZE WZGÓRZ I ZO ARCEJNU – RUCHY OBYWATELSKIEGO NIEPOŚLUSZEŃSTWA

Scena polityczna Państwa Izrael to wielopartyjna, zróżnicowana mozaika społeczno-kulturowa. Niektóre partie polityczne w swoich programach odwołują się do reprezentowania części społeczeństwa zarówno w wymiarze społecznym, religijnym, jak i tożsamościowym. Przykładem tego jest np. partia *Szas*, która reprezentuje interesy sefardyjskich ultraortodoksów. Z kolei zapleczem ugrupowania o nazwie Zjednoczony Judaizm Tory są ultraortodoksi aszkenazyjscy (Szydzisz 2012b: 175). Choć nie wszystkie pojedyncze grupy etniczne bądź religijne posiadają swoje odpowiedniki w reprezentacji politycznej, to taka formuła sceny politycznej pokazuje, jak różnorodnym państwem jest współczesny Izrael. Można wywnioskować, że system partyjny państwa żydowskiego to taki, w którym poszczególne ugrupowania dostosowują swój program wedle wyznaczników nie tylko społecznych, lecz także geograficznych, konfesyjnych i etniczno-pochodzeniowych. W przypadku Izraela jest to o tyle interesujące, że w każdej z wymienionych sfer możemy zaobserwować wiele rozbieżności i różnorodności. Ruch *Gusz Emunim* oraz partia *Kach* wywodziły się z odmiennego środowiska odnoszącego się do koncepcji Wielkiego Izraela. Ideologia oparta na religijnym syjonizmie odkupienia w połączeniu z retoryką kolonizacji Palestyny oraz konieczności zabezpieczenia interesów żydowskich osadników nie była nowym nurtem w tym państwie. Rozgłos ugrupowań był związany z aktualną sytuacją polityczną w Izraelu. Odrodzenie organizacji o podłożu religijno-narodowym nastąpiło w wyniku wojny sześciodniowej w 1967 r. Innym wydarzeniem, sześć lat później, była wojna *Jom Kipur*. Dwa konflikty posłużyły jako instrument polityczny, dzięki któremu można było zbudować bazę społeczną i narzędzia dla szerzenia własnej ideologii oraz propagowania swoich postulatów. W tym miejscu warto zaznaczyć, że organizacje te podejmowały także działania niezgodnie z izraelskim i międzynarodowym prawodawstwem w postaci zakładania

nieautoryzowanych kolonii, co nie spotkało się z żadnymi poważniejszymi sankcjami ze strony izraelskich władz (Galchinsky 2004: 117-118).

W kontekście nieautoryzowanego osadnictwa żydowskiego, które wciąż jest ustawicznym utrudnieniem zarówno dla procesu pokojowego, jak i relacji między Izraelem a Palestyną można zadać pytanie o funkcję prawa i tym samym kondycję Państwa Izrael w tej sferze. Problem związany z przyczółkami zakładanymi niezgodnie zarówno z ustawodawstwem wewnętrznym, jak i prawem międzynarodowym to kwestia rodząca wiele kontrowersji. Środowiska i instytucje reprezentujące osadnictwo wydają się być niekiedy wyjęte spod litery prawa. W 2017 r. *Knesset* uchwalił prawo regulujące osadnictwo w Judei i Samarii, które *de facto* pozwala na retroaktywną legalizację statusu palestyńskich gruntów, na których powstały osiedla żydowskie. W dzisiejszym Izraelu dochodzi zatem do sytuacji, gdy można wywłaszczyć Palestyńczyków za odszkodowaniem na podstawie przepisów działających wstecz (Prawo regulujące osadnictwo w Judei i Samarii 2017). Liczne zaniedbania i nierespektowanie praw nieżydowskich członków społeczeństwa zachęciły ekstremistów żydowskich do sięgania po przemoc i terroryzm. Tym samym postulaty głoszone przez radykałów z partii *Kach* i grupę fundamentalistów z *Gusz Emunim* nie odeszły w zapomnienie. Na scenie społeczno-politycznej Państwa Izrael pojawiły się inne radykalne ruchy żydowskie odzwierciedlające poglądy Cwi Jehudy Kooka oraz Davida Meira Kahane. Są nimi Młodzież ze Wzgórz (ang. *Hilltop Youth*, hebr. *No'ar HaGva'ot*) oraz *Zo Arcejnu*. Druga ewoluowała z ruchu strukturę polityczną próbującą usadzić się na scenie politycznej Państwa Izrael, co jest dowodem na poparcie części izraelskiego społeczeństwa dla koncepcji religijnego syjonizmu bazującego na idei Wielkiego Izraela. Ideologia obydwu ruchów jest odbiciem postulatów *Gusz Emunim* oraz *Kach*, a ich działalność opiera się na aktach wandalizmu i agresji wymierzonych przeciwko procesowi pokojowemu, Arabom (w tym arabskim chrześcijanom), lewicowym Żydom, Palestyńczykom czy nawet izraelskim siłom bezpieczeństwa.

Młodzież ze Wzgórz to ugrupowanie skupiające głównie młodych Żydów sprzeciwiających się polityce państwa w wymiarze zarówno instytucjonalnym, jak i normatywnym oraz występujących przeciwko procesowi pokojowemu. Nie ma jasności co do daty założenia organizacji. Jest to środowisko luźno powiązanych ze sobą ekstremistów bazujących na przemocy i skupiających się na propagowaniu osadnictwa żydowskiego. W niektórych źródłach początki opozycyjnej młodzieży datuje się na 1998 r., kiedy to ówczesny minister spraw zagranicznych Ariel Szaron w swojej deklaracji mówił do młodych osadników, aby „chwytali za wzgórze” (ang. *grab the hilltops*). Wypowiedź była protestem wobec porozumień *Wye Plantation/Wye River* wypracowanym tego samego roku (Kershner 2005: 184). Nowa generacja żydowskiego ekstremizmu religijnego łącząca ideę syjonizmu z judaizmem i Ziemią Izraela nie stanowi zwartej, ściśle zhierarchizowanej partii politycznej o ugruntowanym przywództwie. Jest to organizacja rozproszona. Jej członkowie zrzeszają się w wielu grupach w ramach jednego ruchu. Tworzona oddolnie, czerpiąca ze spuścizny Meira Kahane nie jest nastawiona tylko i wyłącznie na aktywność polityczną czy społeczną (Pokrzywiński 2015: 92). Młodzież ze Wzgórz jest znana z licznych aktów przemocy inspiro-

wanych buntem wobec otoczenia. Pomimo braku lidera politycznego, jakim dla *Gusz Emunim* był Cwi Jehuda Kook, przywództwo polityczne jest oparte na rabinach ze środowisk narodo-religijnych oraz osobach angażujących się w proces osadnictwa żydowskiego. Jedną z tych osób to Awraham Ran, którego działania uaktywniły radykalną młodzież żydowską do propagowania kolonizacji. Zaczęli oni tworzyć sieci osad niedaleko wsi palestyńskich, aby urzeczywistnić organizację państwa na swoich zasadach, tj. na tradycji żydowskiej i kwestiach wyznaniowych (Tamże: 92). Zmianę kierunku działań polegającą na przeprowadzaniu akcji ofensywnych skierowanych przeciwko władzy izraelskiej oraz służbom mundurowy można było zaobserwować w 2005 r. w związku z decyzją ówczesnego premiera Ariela Szarona o wycofaniu osadników ze Strefy Gazy. Wobec tej decyzji radykałowie związani z Młodzieżą ze Wzgórz uznali rząd izraelski za zdrajców narodu, co wzmocniło postawy bazujące na nieposłuszeństwie obywatelskim. Przejawiają się one w agresji i wrogości wobec instytucji państwowych, w tym także *IDF – Israel Defence Forces* (Tamże: 92-96). Jednym z najbardziej rozpoznawalnych członków ruchu jest Meir Ettinger – wnuk Davida Meira Kahane, znany z nienawiści do świeckiej koncepcji państwa Izrael oraz chęci wydalenia Arabów z kraju w celu odtworzenia biblijnego Izraela. Z uwagi na liczne podobieństwa w warstwie ideologicznej i politycznej do swojego dziadka jest nazywany „duchem Meira Kahane” (Juergensmeyer 2017: 51). Agresywna retoryka oraz nawoływanie do agresji doprowadziły Meira Ettingera przed sąd. Został zatrzymany w lipcu 2014 r. w związku z zamordowaniem palestyńskiej rodziny we wsi Duma. Według *Szin Bet* (izraelskiego wywiadu wewnętrznego) planował on także wywołanie rewolty mającej na celu obalenie świeckiego Państwa Izrael. Plan ten był podzielony na cztery etapy obejmujące: *public relations*, rekrutację aktywistów, wybuch powstania i fazę zakłóceń. Obecnie aktywność Meira Ettingera w przestrzeni społeczno-politycznej stanowi zagrożenie dla bezpieczeństwa wewnętrznego państwa żydowskiego. Podlega on licznym restrykcjom m.in. zakazem wjazdu na Zachodni Brzeg (w tym Wschodniej Jerozolimy), kontaktowania się z ponad 90 osobami oraz obowiązuje go godzina policyjna. (Levinson 2016).

Ruch *Zo Arcejnu* w przeciwieństwie do Młodzieży ze Wzgórz to stronnictwo bardziej liczne i zróżnicowane społecznie. Zostało powołane do życia w 1993 r. przez izraelskiego działacza Mosze Feiglina oraz jego znajomego – Szmuela Sacketta (Pokrzywiński 2015: 98). Grupa powstała w odpowiedzi na porozumienia z Oslo, które w oczach Feiglina niosły za sobą konsekwencje nie tylko ideologiczne. Założyciel grupy pojmował porozumienia pokojowe w kategoriach bezpieczeństwa państwa. W jego retoryce były one zagrożeniem dla stabilności Izraela. Nie przeszkodziło to jednak w argumentowaniu swoich racji czynnikami ideowymi i konfesyjnymi. Mosze Feiglin mówił: „Po Oslo zdałem sobie sprawę, że prawica robi coś złego, a jedynym sposobem na naprawienie tego stanu rzeczy jest wprowadzenie kogoś lojalnego do *Likudu*, kogoś lojalnego wobec judaizmu i Ziemi Izraela” (Presler 2008). W tej wypowiedzi wyraźnie widać poglądy odzwierciedlające syjonizm religijny. Warto zauważyć, że Feiglin dość skutecznie i trafnie wykorzystał uwarunkowania społeczno-polityczne. Odwołanie się do kwestii bezpieczeństwa państwa i obywateli Izraela

mogło w znacznym stopniu przekonać Izraelczyków z uwagi na niedawno zakończoną I Intifadę, która obniżyła zaufanie do arabskiej części społeczeństwa. Mosze Feiglin twierdził, że działania władz izraelskich w postaci podpisania porozumień z Oslo doprowadzą do tego, że Izrael nie przetrwa kolejnych 50 lat (Tamże). Lider ugrupowania podkreślał także, że to naród jest suwerenem oraz że to państwo powinno służyć obywatelom, a nie odwrotnie. W związku z tym organizacja wyrażała sprzeciw wobec działań rządu izraelskiego oraz nie zgadzała się z jego decyzjami. Struktura grupy jest podobna do Młodzieży ze Wzgórz. Także ona miała charakter rozproszony i sieciowy, ale przede wszystkim anonimowy. Sprawiało to, że członkowie krytykując decydentów politycznych oraz ludność arabską czuli się bezkarni i wyłączeni z odpowiedzialności (Pokrzywiński 2015: 98).

Należy zauważyć, że w odróżnieniu od Młodzieży ze Wzgórz, choć *Zo Arcejnu* reprezentuje środowiska występujące przeciwko demokracji w państwie bazując na obywatelskim nieposłuszeństwie wobec jego struktur, instytucji i armii, to jednak ma ona mniej radykalny charakter. Podczas gdy członkowie i liderzy Młodzieży ze Wzgórz są oskarżani o morderstwa dokonane na palestyńskiej ludności, działalność *Zo Arcejnu* obejmuje/obejmowała blokowanie infrastruktury państwa (drog i budynków), potyczki ze służbami mundurowymi oraz protesty przeciwko rządowi premiera Icchaka Rabina. W jednej z demonstracji wzięło udział 100 000 obywateli, co doprowadziło do zablokowania dróg i w efekcie paraliżu komunikacyjnego (Tamże: 99). Mosze Feiglin zdecydował o rozszerzeniu i sformalizowaniu swojej dotychczasowej aktywności politycznej. Ruch *Zo Arcejnu* ewoluował w *Manhigut Jehudit* – ugrupowanie, które w 2000 r. dołączyło do *Likudu*. Feiglin dostał się do izraelskiego parlamentu i zasiadał w dziewiętnastym *Knessecie* (knesset.gov.il). Ostatecznie jednak utracił wpływy w izraelskiej prawicy i wraz ze swoimi zwolennikami ogłosił zamiar utworzenia nowej partii *Zehut – Tnua Yehudit Yisraelit* (Tożsamość – izraelski ruch żydowski) (Kornbluh 2015). Można zastanawiać się, czy przenikanie do izraelskiej sceny politycznej struktur bazujących na sprzeciwie wobec działań władz, nieposłuszeństwie obywatelskim i podejmujących działania wymierzone na szkodę państwa dobrze świadczy o systemie politycznym Państwa Izrael. Mosze Feiglin ideologicznie wywodzący się ze środowisk o podłożu syjonizmu religijnego, sprzeciwiający się porozumieniom z Oslo wchodząc w 2013 r. w skład izraelskiego parlamentu miał możliwość przeniesienia swoich postulatów na sferę państwową.

Obie organizacje z uwagi na swoją retorykę, metody i środki działania są postrzegane jako ekstremistyczne. Pomimo różnego poziomu agresywności w podejmowanych akcjach w równym stopniu skutecznie przyczyniły się do zahamowania procesu pokojowego. W latach 2011-2014 media zwracały uwagę na akty wandalizmu wymierzone w lewicowych Żydów, arabskich chrześcijan i izraelskie siły bezpieczeństwa. Sposób, metody i środki oraz obrane cele wskazują na członków Młodzieży ze Wzgórz. W 2011 r. na drzwiach domu izraelskiego aktywisty namalowano *graffiti* głoszące „śmierć zdrajcom” (Rozenberg 2011). W październiku 2012 r. celem radykałów stał się klasztor franciszkanów w Jerozolimie. Przy wejściu do świątyni napisano w języku hebrajskim hasła obrażające Jezusa Chrystu-

sa. Dwa miesiące później odkryto kolejne napisy znieważające chrześcijan, tym razem na cmentarzu ormiańskim. Kolejny akt agresji miał miejsce w maju 2013 r. także w Jerozolimie. Celem ekstremistów był tym razem kościół Zaśnięcia Marii Panny. Miesiąc później zaatakowano w podobny sposób chrześcijański cmentarz w Tel Awiwie. Z kolei w lipcu tego samego roku sprofanowano klasztor będący jednym z najcenniejszych zabytków monastycznych w Ziemi Świętej. W kolejnym miesiącu do zaatakowania klasztoru salezjanek mieszczącego się w Bajt Jiimal użyto koktajlu Mołotowa. Namalowano także napisy po hebrajsku głoszące „śmierć gojom i rewanż” (Izak 2015: 206 – 207). W kwietniu 2014 r. w Galilei jednemu z arabskich mieszkańców wsi Muawiya przebito opony w samochodzie oraz namalowano na pojeździe gwiazdę Dawida (Yaakov 2014). Wypisywanie agresywnych haseł i *graffiti* w muzułmańskich oraz chrześcijańskich miejscach kultu religijnego czy innych miejscach jest określane jako *Price Tag Policy* (ataki cenowe). Odnosi się to do odszkodowania i ceny, jaką mają zapłacić Palestyńczycy, izraelskie władze, instytucje państwowe oraz służby bezpieczeństwa za działania podjęte w celu ograniczania nieautoryzowanego osadnictwa żydowskiego (Guiora 2014: 107). Ekstremiści głosząc postulaty, rozwijając i propagując akcję osadniczą niezgodną ani z izraelskim, ani z międzynarodowym prawem podejmują akty wandalizmu oraz przemocy wymierzone w inne środowiska o odmiennych poglądach politycznych oraz innej orientacji religijnej. Prowadzi to do niekontrolowanych akcji ofensywnych mających daleko idące konsekwencje społeczne i polityczne.

WPLYW ZAMACHÓW IZRAELSKICH EKSTREMISTÓW NA PROCES POKOJOWY

Lata 90. XX w. przyniosły przełom w relacjach między Izraelem a Palestyną. Proces pokojowy stwarzał szansę na prowadzenie bezpośrednich negocjacji, a utworzenie Autonomii Palestyńskiej w nieco jeszcze zniekształconej i niepewnej formie było sygnałem, że Izrael po wielu latach chce prowadzić rozmowy z Palestyńczykami. Jednak pomiędzy podpisaniem porozumień z Oslo miały miejsce inne wydarzenia, które nie tylko osłabiły, lecz także skutecznie powstrzymały proces pokojowy. Mowa tutaj o masakrze w Grocie Patriarchów w Hebronie oraz zabójstwie premiera Icchaka Rabina. Pomędzy opisanymi wydarzeniami widać koherencje i zbieżności. Organizacje propagujące nieposłuszeństwo obywatelskie i sprzeciwiające się porozumieniom z Oslo wytworzyły w kraju atmosferę nieufności wobec izraelskiego rządu z premierem Icchakiem Rabinem na czele oraz zachęciły najbardziej radykalne elementy do ucieczki w skrajność w postaci terroryzmu indywidualnego. Owi ekstremiści wywodzili się ze środowisk syjonizmu religijnego bądź byli sympatykami lub członkami opisanymi wcześniej ugrupowań. Nie bez znaczenia pozostawała także ewolucja środowisk propagujących osadnictwo żydowskie, które swoją wersję syjonizmu religijnego obejmującego judaizm, Ziemię Izraela, naród żydowski i Torę przekuły z czasem w retorykę dopuszczającą przemoc. Poskutkowało to intensyfikacją antagonyzmów i nienawiści między Żydami i Arabami.

25 lutego 1994 r. Żyd amerykańskiego pochodzenia należący do partii *Kach* – Baruch Goldstein otworzył ogień do Palestyńczyków modlących się w Grocie Praojców w Hebronie (Freishtat 2010). W wyniku zamachu śmierć poniosło 29 Palestyńczyków i 2 Izraelczyków, a dziesiątki osób zostało rannych (Krawczyk 2007: 176; Szydzisz 2012b: 169-170). Terrorysta został zabity przez zrozpaczone i rozwścieżony tłum. Przedtem miał stwierdzić, że „Arabowie to zaraza” (Krawczyk 2007: 176). Akt terroru był wynikiem inspiracji osobą Meira Kahane, który był wzorem i mentorem dla terrorysty. Od samego początku Goldstein był związany z myślą polityczną Davida Meria Kahane. W czasie, gdy mieszkał w Brooklynie w USA dołączył do *Jewish Defence League* (Tamże: 176). Jego nienawiść do arabskiej ludności była na tyle zaawansowana, że jako lekarz wojskowy odmawiał udzielania pomocy medycznej Arabom – Druzom służącym w armii izraelskiej. Twierdził, że nie ma zamiaru pomagać żadnym nie-Żydom. Wobec takiej postawy podejmowano próby odsunięcia go od armii. Nie udało się to, ponieważ Goldstein miał w niej wpływowych zwolenników (Bolechów 2007: 104-105). Reakcja środowisk religijno-nacjonalistycznych na masakrę była niepokojąca i stała się sygnałem dla władz izraelskich do podjęcia kroków w kierunku poprawy bezpieczeństwa wewnętrznego państwa i wytworzenia mechanizmów obrony przed zamachami terrorystycznymi dokonanymi przez Żydów. W efekcie krwawego ataku, decyzją władz zdelegalizowano organizacje *Kahane* oraz *Kahane Chai* (Krawczyk 2007: 155-156). Terrorysta stał się po śmierci bohaterem ugrupowań skrajnie fundamentalistycznych, a na ulicach pojawiły się plakaty wystawiające jego czyn. W uroczystościach pogrzebowych mających miejsce w Jeruzolimie wzięło udział ponad 1000 radykałów, którzy skandowali hasła takie jak „śmierć Arabom” (Tamże: 176). Pochwałę dla aktu agresji, czego efektem było napędzanie spirali przemocy w kraju, głosili także rabini. Powołując się na argumenty religijne manifestowali antyarabskie hasła (Tamże: 176). Baruch Goldstein mieszkał w osadzie Kiriat Arba i tam został pochowany.

Centrum polityczne partii *Kach* oraz kolonia założona za pomocą taktyki faktów dokonanych przez Mosze Levingera i sympatyków *Gusz Emunim* była doskonałym miejscem dla szerzenia fundamentalistycznej propagandy. Grób Goldsteina stał się celem pielgrzymek oraz sanktuarium dla żydowskich ekstremistów. Po śmierci organizowano liczne koncerty i wydarzenia dla uczczenia pamięci terrorysty, a dzieci osadników nosiły znaczki z hasłem „dr Goldstein wyleczył choroby Izraela” (Bolechów 2007: 104-105). Do dziś w osadzie Kiriat Arba można zaobserwować przywiązanie do radykalnych przedstawicieli syjonizmu religijnego. Jednym z punktów orientacyjnych w mieście jest Park Kahane. Pomimo zdelegalizowania tej partii, park ten nazywa się tak do dnia dzisiejszego. Innym punktem orientacyjnym jest grób Barucha Goldsteina, jednak już nie w formie miejsca kultu. W 1999 r. Sąd Najwyższy Izraela nakazał armii usunięcie kapliczki z epitafium wychwalającym akt terrorystyczny (Tamże: 104-105). W tym miejscu niejednokrotnie dochodziło do aktów przemocy i starć izraelskich aktywistów z żydowskimi osadnikami. W czerwcu 2008 r. osadnicy uniemożliwili zwiedzanie Kiriat Arba aktywistom z grupy *Breaking Silence*, pomimo uprzednio uzyskanej przez nich zgody od izraelskiej policji (Weiss 2008).

Efektom eskalacji przemocy oraz poparcia i wychwalania masakry w Grocie Patriarchów przez środowiska osadników żydowskich reprezentujące syjonizm religijny był kolejny bezprecedensowy akt terrorystyczny – zabójstwo premiera Icchaka Rabina 4 listopada 1995 r. Zamach przeprowadzony w formie indywidualnej został zorganizowany przez innego ultrapravicowego nacjonalistę, będącego wielbicielem czynu i postaci Barucha Goldsteina. Jigal Amir uzasadnił swój atak czynnikami wyznaniowymi twierdząc, że to sam Bóg zlecił mu zamordowanie premiera. Był to wynik działalności radykalnych ruchów żydowskich, które przyczyniły się do zainicjowania niekontrolowanych akcji ofensywnych mających daleko idące konsekwencje społeczne i polityczne. Paliwem ideologicznym dla przeprowadzenia zamachu, oprócz inspiracji Goldsteinem, mogły być postulaty *Zo Arcejnu*, które także sprzeciwiały się decyzjom premiera Rabina oraz występowały przeciwko porozumieniom z Oslo. Zgodnie z celem i oczekiwaniami sprawcy, zbrodnia sparaliżowała i znacznie spowolniła proces pokojowy (Czapiewski 2014: 125). Icchak Rabin w oczach Jigala Amira poświęcał przetrwanie państwa i narodu żydowskiego w imię ustępstw z Palestyńczykami (Bolechów 2007: 105-106). Zgadzało się to z retoryką *Zo Arcejnu*, która porozumienia z OWP także postrzegała w ramach interesu narodowego, odwołując się przy tym do czynników konfesyjnych. Zamach na premiera Icchaka Rabina był punktem kulminacyjnym działań żydowskiego ekstremizmu religijnego wobec procesu pokojowego zapoczątkowanego w Oslo. Przyczynił się do jego powstrzymania, spowolnienia i sparaliżowania (Rabkin 2007: 163). Jigal Amir osiągnął swój cel. Jednak mord na izraelskim premierze nie jest odosobnionym przypadkiem aktów ofensywnych wymierzonych w porozumienia z OWP. Warto pamiętać o działalności radykalnych ugrupowań żydowskich, takich jak Młodzież ze Wzgórz i *Zo Arcejnu*, o ich korzeniach ideologicznych i politycznych, ich wpływie na życie społeczno-polityczne oraz o tym, że nie są to jedyne radykalne grupy religijne działające dzisiaj lub w przeszłości w Państwie Izrael.

PODSUMOWANIE

Celem artykułu było przeanalizowanie ekstremizmu żydowskiego wobec porozumień z Oslo, opracowanie nie wyczerpuje jednak tematu radykalnych ugrupowań żydowskich. Żydowski radykalizm i ekstremizm religijny wyrosły w łonie syjonizmu religijnego, opartego na koncepcji Wielkiego Izraela oraz propagującego niezgodne z prawem osadnictwo żydowskie, nie są nowym elementem izraelskiej mozaiki społeczno-politycznej. Niewątpliwie, jak wykazały przykłady przytoczone w tekście, radykalne ruchy żydowskie były i nadal są istotnym wyzwaniem dla bezpieczeństwa wewnętrznego Państwa Izrael. Młodzież ze Wzgórz oraz *Zo Arcejnu* wyrosłe na gruncie *Gusz Emunim* oraz *Kach* stanowią nową generację żydowskiego ekstremizmu religijnego. Poprzez działalność tych ugrupowań połączenie syjonizmu z czynnikami konfesyjnymi ewoluowało w działania o charakterze terrorystycznym, co jest widoczne we wszystkich opisanych ugrupowaniach oprócz *Zo Arcejnu*. Nie umniejsza to jed-

nak wpływu na eskalację przemocy i destabilizację sytuacji wewnętrznej tej grupy. Jej aktywność bazująca na nieposłuszeństwie obywatelskim i agresywnej retoryce wobec premiera Icchaka Rabina mogła zachęcić Jigala Amira do popełnienia zbrodni, a na pewno pomogła ją usankcjonować zarówno religijnie, jak i politycznie.

Problemem pozostaje fakt, że dla tego typu poglądów znalazło się miejsce w izraelskim parlamencie. Warto zadać pytanie, czy jest to pożądane dla bezpieczeństwa narodowego Państwa Izrael. Wątpliwość budzi także zahamowanie procesu pokojowego wskazujące na fakt, że po alternacji władzy w wyniku zabójstwa premiera Rabina władze izraelskie w pewnym stopniu uległy presji ekstremistów. Przejawem tego jest m.in. brak perspektyw i chęci podejmowania dalszego dialogu w sprawie najbardziej palących kwestii konfliktu izraelsko-palestyńskiego. Do tej pory nie wynegocjowano ostatecznego statusu Palestyńskiej Władzy Narodowej. Wszystkie omówione organizacje są ze sobą powiązane. Najbardziej wyraźnym spoiwem jest ich ideologia, która sprzeciwia się jakimkolwiek kompromisom z Arabami, nie zgadzając się tym samym na istnienie Autonomii Palestyńskiej w żadnej formie. Wobec tego należy potwierdzić hipotezę tekstu opierającą się na założeniu, że działania ekstremistów żydowskich zarówno w wymiarze jednostkowym, jak i grupowym są wymierzone przeciwko porozumieniom z OWP oraz stanowią próbę podważenia procesu pokojowego. Oprócz potwierdzenia hipotezy należy również dodać, że działania te odnoszą zamierzony efekt. Żydowski ekstremiści w tym celu stosują bądź stosowali różne formy działań, środki przekazu oraz metody. Postulują rozwijanie nieautoryzowanego osadnictwa żydowskiego, nie stroniąc przy tym od agresywnej retoryki oraz aktów terroru wymierzonych w arabskich chrześcijan, Żydów o odmiennych poglądach, izraelskie siły bezpieczeństwa, a nawet najwyższych przedstawicieli władz państwowych. Radykalne ruchy żydowskie są bardzo dużym zagrożeniem dla bezpieczeństwa Izraela, struktur państwowych, instytucji i członków społeczeństwa. Destabilizują sytuację wewnętrzną oraz prowokują niepokoje społeczne. Stanowią wyzwanie dla wewnętrznego systemu bezpieczeństwa państwa, bowiem retoryka omówionych ugrupowań może zachęcać najbardziej ekstremistyczne elementy do aktów agresji podobnych masakrze w Grocie Patriarchów w Hebronie czy zabójstwu premiera Icchaka Rabina.

Bibliografia

- Adamczuk M. (2011), *Ewolucja strategii i metod działania islamskich ugrupowań terrorystycznych i ich wpływ na bezpieczeństwo Polski*, „Bezpieczeństwo Narodowe”, nr 19.
- Agreement on the Gaza Strip and the Jericho Area 1994, https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/IL%20PS_940504_Agreement%20on%20the%20Gaza%20Strip%20and%20the%20Jericho%20Area%20%28Cairo%20Agreement%29.pdf (dostęp: 5.03.2022)
- Beinin J. (1999), *The Demise of the Oslo Process*, <https://web.archive.org/web/20000816222849/http://www.merip.org/pins/pin1.html>, (dostęp: 20.04. 2020)

- Bolechów B. (2007), *Żydowski fundamentalizm i radykalizm religijny w Izraelu i na Terytoriach Okupowanych*, [w:] *Izrael i Autonomia Palestyńska*, Tokarz G., Albin B. (red.), Wrocław 2007.
- Cohn – Sherbok D., El – Alami D. (2002), *Konflikt palestyńsko-izraelski*, Warszawa.
- Czapiewski T. (2014), *Terroryzm samotnych wilków-mediatyzacja i odpolitycznienie?*, [w:] *Profilaktyka bezpieczeństwa publicznego w województwie zachodniopomorskim*, Czapiewski T., Sikora M. (red.), Szczecin 2014.
- Declaration of Principles 1993, <https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-180015/>, (dostęp: 5.03. 2022)
- Declaration of the Establishment of the State of Israel 1948, <https://main.knesset.gov.il/en/about/pages/declaration.aspx>, (dostęp 6.03.2022)
- Feige M. (2011), *Passion and Territory in Israel Historiography*, „Israel Studies”.
- Freishtat S. (2010), *CIA paper cites jewish act of terrorism*, <http://web.archive.org/web/20150125201246/http://www.jta.org/2010/08/26/news-opinion/unitedstates/cia-paper-cites-jewish-acts-of-terrorism>, (dostęp: 10.04.2019)
- Galchinsky M. (2004), *The Jewish Settlements in the West Bank: International Law and Israeli Jurisprudence*, „Israel Studies”.
- Gierycz M. (2014), *Fundamentalizm*, [w:] *Religia i polityka. Zarys problematyki*, P. Burgoński, M. Gierycz (red.), Warszawa 2014.
- Guiora A. N. (2014), *Tolerating Intolerance: The Price of Protecting Extremism*, Oksford.
- Israeli – Palestinian Interim Agreement on the West Bank and the Gaza Strip 1995, <https://www.refworld.org/docid/3de5ebbc0.html>, (dostęp 5.03. 2022)
- Izak K. (2015), *Nie tylko islam. Ekstremizm i terroryzm religijny*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego”, nr 12.
- J. Jarząbek (2012), *Palestyńczycy na drodze do niepodległości. Rozwój, przemiany i kryzys ruchu narodowego*, Warszawa.
- Juergensmeyer M (2017). *Terror in the Mind of God, Fourth Edition The Global Rise of Religious Violence*, Kalifornia.
- Kershner I. (2005), *Barrier: The Seam of the Israeli – Palestinian Conflict*, Nowy Jork.
- Kornbluh J. (2015), *Former Likud MK Moshe Feiglin Establishes New Political Party*, <https://web.archive.org/web/20160919082200/http://jpuupdates.com/2015/02/26/moshe-feiglin-establishes-new-party/>, (dostęp: 10.03. 2022)
- Kosiorek P. (2021), *Osadnictwo żydowskie w kontekście konfliktu izraelsko – palestyńskiego*, „Wschodnioznawstwo”.
- Knesset.gov.il, *Mosze Zalman Feiglin*, <https://main.knesset.gov.il/en/MK/APPS/mk/mk-personal-details/885>, (dostęp: 6.03.2022)
- Krawczyk A. (2007), *Terroryzm ugrupowań fundamentalistycznych na obszarze Izraela w drugiej połowie XX wieku*, Katowice.
- Lipa M., (2018), *Polityka zagraniczna Egiptu*, [w:] *Wprowadzenie do polityki zagranicznej muzułmańskich państw Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej*, Woźniak Bobińska M., Solarz A. M. (red.), Warszawa 2018.
- Levinson (2016), *Top Jewish Terror Suspect Meir Ettinger Freed From Israeli Detention*, <https://www.haaretz.com/israel-news/top-jewish-terror-suspect-freed-from-israeli-detention-1.5390027>, (dostęp 10.03.2022)
- Myesha.org.il, *About us*, <http://myesha.org.il/?CategoryID=419>, (dostęp 6.03. 2022)
- Pokrzywiński P. (2015), *Radykalne ruchy żydowskie na przykładzie The Hilltop Youth i Zo Arcejnu*, „Politicus”.

- Prawo regulujące osadnictwo w Judei i Samarii 2017, <https://main.knesset.gov.il/News/PressReleases/Pages/press6217g.aspx>, (dostęp: 6.03.2022)
- Presler R., *Wybory 2009/Likud: Tajemnicza magiczna podróż Mosze Feiglina*, <https://www.haaretz.co.il/misc/1.1368318>, (dostęp: 10.03.2022)
- Rabkin Y. M. (2007), *W imię Tory. Żydzi przeciwko syjonizmowi*, Warszawa.
- Rozenberg O. (2011), *Home of Israeli Left-wing Activist Defaced in Latest 'Price Tag' Act*, <https://www.haaretz.com/1.5171802>, (dostęp 10.03.2022)
- Shapira A., (2012), *Israel: A History*, Waltham.
- Spinzak E., (1986), *Fundamentalism, Terrorism, and Democracy: The Case of The Gush Emunim Underground*, Jerozolima.
- Spinzak E., (1998), *Extremism and Violence in Israel: The Crisis of Messianic Politics*, „The Annals of the American Academy of Political and Social Science”.
- Strużyński M. (2013), *Hamas wobec sporu palestyńsko-izraelskiego. Między procesem pokojowym a eskalacją konfliktu*, „Historia i Polityka”, nr 9.
- Szydzisz M. (2012)a, *Ekstremizm religijny we współczesnym Izraelu*, [w:] *Ekstremizm religijny we współczesnym świecie*, Moroska – Bonkiewicz A. (red.), Wrocław 2012.
- Szydzisz M. (2012)b, *Religijne wymiary konfliktu izraelsko-palestyńskiego*, „Wschodnioznawstwo”.
- Szydzisz M. (2012)c, „*Tę ziemię dał nam Bóg*” – wpływ czynnika religijnego na postępowanie Izraela na terytoriach okupowanych (działalność ruchu Gusz Emunim), [w:] *Religia w stosunkach międzynarodowych*, Solarz A. M., Schreiber H. (red.), Warszawa 2012.
- Szydzisz M. (2018), *Polityka Zagraniczna Palestyny*, [w:] *Wprowadzenie do polityki zagranicznej muzułmańskich państw Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej*, Woźniak Bobińska M., Solarz A. M. (red.), Warszawa 2018.
- Szydzisz M. (2019), *Sekurytyzacja jako narzędzie polityki zagranicznej Izraela w świetle teorii regionalnych kompleksów bezpieczeństwa*, Warszawa.
- Waxman D., (2019), *The Israeli – Palestinian Conflict. What Everyone Needs to Know*, Oxford.
- Weiss E. (2008), *Leftists, rightists clash near Baruch Goldstein's grave*, <https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3561086,00.html>, (dostęp: 12.03.2022)
- Wojnowski M. (2020), *Konflikty na tle rasowym jako narzędzie destrukcji Stanów Zjednoczonych w działaniach rosyjskich służb wywiadowczych*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego”, nr 23.
- Yaakov Y. (2014), *Arab Israeli complains of Galilee price tag attack*, <https://www.timesofisrael.com/israeli-arab-complains-of-galilee-price-tag-attack/>, (dostęp: 12.03. 2022)

Mgr Piotr Kosiorek, doktorant w Zakładzie Badań Wschodnich w Instytucie Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Wrocławskiego w ramach Kolegium Doktorskiego Nauk o Bezpieczeństwie (293065@uwr.edu.pl)

Słowa kluczowe: żydowski radykalizm, ekstremizm religijny, syjonizm religijny, osadnictwo żydowskie, konflikt izraelsko-palestyński, terroryzm

Keywords: Jewish radicalism, religious extremism, religious Zionism, Jewish settlements, Israeli-Palestinian conflict, terrorism

ABSTRACT

The main aim of this article is to analyze Jewish religious extremism in its individual and collective forms, and to examine the attitudes, actions and rhetoric of radical individuals and groups towards the peace process and Oslo Accords with Palestinians. The research problem concerns the impact of the activity of radical Jewish groups on the socio-political situation in Israel and the internal security of the country.

The main hypothesis of the paper assumes that the actions of Jewish extremists, both in the individual and group dimensions, are directed against agreements with the Palestinian Liberation Organization and are an attempt to undermine the peace process. The research questions accompanying the hypothesis focus on two issues: what methods and forms of action are used now and were deployed in the past by Jewish radicals and what are the consequences of their activity. In this context, a question can also be asked about the evolution of radical Jewish movements.

The research methods used in the study are behavioral, institutional – legal and historical. This article shows that the activity of Jewish extremism is not only a serious threat, but also a challenge to Israel's national security.

NASZE WYDAWNICTWA

INSTYTUT ZACHODNI

ul. Mostowa 27, 61-854 Poznań

tel. +61 852 28 54

fax +61 852 49 05

e-mail: wydawnictwo@iz.poznan.pl

Bogumił Rudawski

Wyższy Sąd Krajowy w Poznaniu 1939-1945. Zarys działalności wraz z wyborem dokumentów

Seria: Documenta Occupationis XVIII

ISBN: 978-83-66412-37-8

Poznań 2022, 514 ss.

Wyższy Sąd Krajowy w Poznaniu był najważniejszym sądem powszechnym w Kraju Warty i jedną z głównych instytucji niemieckiego terroru. Pod pozorem czynności prawnych zwalczał on bezwzględnie wrogów III Rzeszy.

Przed sądem odbywały się przede wszystkim rozprawy dotyczące przygotowywania zdrady stanu. Były to sprawy polityczne wymierzone w Polaków, którzy przynależeli do organizacji konspiracyjnych. Drugim ważnym polem orzeczniczej działalności sądu były sprawy o defetyzm, którego dopuszczali się Niemcy. Przed Wyższym Sądem Krajowym stanęło ogółem blisko 1700 osób. 472 oskarżonych skazano na karę śmierci.

Publikacja, wydana jako XVIII tom w serii Documenta Occupationis, zawiera ponadto wybór wyroków wydanych przez sąd – w języku niemieckim oraz w tłumaczeniu na język polski. Jej istotną częścią jest także obszerny aneks z wykazem przeprowadzonych rozpraw oraz alfabetycznym spisem osądzonych osób.

Książka ukazuje nie tylko różne aspekty działalności sądu, ale jest także punktem wyjścia do charakterystyki funkcjonowania niemieckiego wymiaru sprawiedliwości w Kraju Warty.